

ZBIGNIEW ZAJDA

POMOC GOSPODARCZA KRAJÓW SOCJALISTYCZNYCH DLA ROZWIJAJĄCYCH SIĘ KRAJÓW ZACOFANYCH

I. Problem rozwoju ekonomicznego krajów zacofanych jest jednym z najbardziej doniosłych zagadnień teorii ekonomii i polityki ekonomicznej. Okres po drugiej wojnie światowej charakteryzuje się radykalnymi zmianami w sytuacji polityczno-prawnej krajów opóźnionych w rozwoju ekonomicznym. Uzyskując w procesie dekolonizacji niezależność polityczną, dążą kraje zacofane do zapoczątkowania lub przyśpieszenia rozwoju ekonomicznego i uzyskania niezależności ekonomicznej. Na drodze rozwoju ekonomicznego natrafiają one jednak na splot trudności, wśród których poważną rolę odgrywa brak dostatecznej ilości kapitału dla zrealizowania pożądaných lub rozpoczętych programów rozwojowych. Niezależnie od tego, czy ów brak kapitału rozumieć w sposób mniej lub bardziej względny — stwierdzić można wielką potrzebę dopływu do krajów zacofanych środków, które przyczyniłyby się do przyśpieszenia ich rozwoju ekonomicznego.

Na tym tle powstaje wielki problem współczesnej gospodarki światowej — problem pomocy udzielanej krajom gospodarczo zacofanym przez kraje rozwinięte pod względem gospodarczym¹. Problem ten ma niezwykle ważne aspekty polityczne, społeczne i ekonomiczne.

Od szeregu lat dokonywane są szacunki potrzeb kapitałowych krajów zacofanych². Szacunki te przeprowadza się przyjmując różne założenia co do tempa wzrostu dochodu narodowego, tempa przesuwania siły ro-

¹ Pojęcie „pomocy” jest pojęciem szerokim, obejmującym dary, pożyczki zagraniczne i kredyty państwowe, inwestycje kapitału prywatnego, pomoc międzynarodowych organizacji finansowych, współpracę w zakresie handlu zagranicznego, pomoc naukowo-techniczną itd.

² Można tu wymienić m. in.: S. E. World, *Economic Development*, Nowy Jork 1954, C. Clark, *The Economics of 1960*, London 1944; Rosenstein — Rodan P. N., *Les besoins de capitaux dans les pays sous-developpés*, „Economie Appliquée” 1954; S. A. Abbas, *Capital Requirements for the Development of South and South-East Asia*, Groningen 1956; W. Brand, *The Struggle for a higher Standard of Living*, Glencoe 1958; P. N. Rosenstein-Rodan, *International Aid for Underdeveloped Countries*, „The Review of Economics and Statistics” 1961, nr 2.

boczej z rolnictwa do zajęć pozarolniczych, stopnia kapitałochłonności produkcji itd.

Najbardziej znany jest szacunek ekspertów ONZ, zgodnie z którym dopływ 16,2 mld dolarów jest niezbędny, aby zapewnić wzrost dochodu narodowego o 2% rocznie³. Nowsze szacunki (1956) są nieco wyższe (20,5 mld dolarów)⁴.

Możliwości finansowania rozwoju ekonomicznego przy pomocy środków wewnętrznych istnieją w różnej mierze w poszczególnych krajach zacofanych. W krajach „naftowych” przejęcie przez państwo zysków towarzystw naftowych mogłoby stać się podstawą finansowania rozwoju ekonomicznego jedynie środkami wewnętrznymi. W obecnej sytuacji w większości krajów zacofanych konieczne jest uzupełnienie środków wewnętrznych dopływem środków zagranicznych. Jeśli kraj powstrzyma się od korzystania z pomocy zagranicznej, oznacza to decyzję prowadzenia polityki inflacyjnej albo też decyzję ograniczenia programu rozwojowego⁵.

Dla kraju korzystającego z dopływu kapitału zasadnicze znaczenie ma fakt od kogo, w jakiej formie i na jakich warunkach ów dopływ kapitału następuje.

Proces dekolonizacji nie tylko tworzy nowe nie istniejące uprzednio potrzeby kapitałowe, ale również zmienia dotychczasowe formy tego dopływu.

W XIX w. do problemu eksportu kapitałów z krajów rozwiniętych do krajów zacofanych podchodzono z punktu widzenia indywidualnego przedsiębiorcy lub finansisty. W atmosferze automatyzmu rozwojowego, którego elementem były kraje zacofane jako źródła surowców, rynki zbytu i miejsca korzystnej lokaty kapitałów, nie widziano problemu rozwoju krajów zacofanych. W miarę zwiększania się roli państwa w życiu gospodarczym zaczęto spoglądać na stosunki z krajami zacofanymi z punktu widzenia korzyści dla krajów rozwiniętych, znajdujących wyraz w bilansie płatniczym i handlowym.

Po drugiej wojnie światowej zagadnienie krajów gospodarczo zacofanych zaczęto ujmować jeszcze w szerszej skali: wpływu na rozwój i stabilizację gospodarki krajów rozwiniętych, podkreślając, że rozwój krajów zacofanych leży w interesie krajów rozwiniętych. Mimo to kraje zacofane nie uzyskały z krajów bardziej rozwiniętych pomocy, która

³ *Measures for the Economic Development of Underdeveloped Countries*, Nowy Jork 1951, United Nations.

⁴ J. Bernal, *Świat bez wojny*, Warszawa 1960, s. 411—414.

⁵ *Domestic Financing of Economic Development*, New York 1950, United Nations, s. 10—11.

mogłaby wyrwać je ze stagnacji i zapewnić tempo wzrostu pozwalające na dogonienie krajów rozwiniętych.

Rozpiętość pomiędzy poziomem ekonomicznym krajów rozwiniętych a krajów zacofanych stale pogłębia się i może być uważana za jedną z najważniejszych przyczyn trudności gospodarki światowej.

W latach po 1950 r. — po zakończeniu odbudowy ze zniszczeń wojennych w krajach socjalistycznych — zaostrzyło się ekonomiczne współzawodnictwo systemu kapitalistycznego i systemu socjalistycznego. Terenem tego współzawodnictwa stały się również kraje gospodarczo słabo rozwinięte. Fakt ten wywiera istotny wpływ również na problem pomocy dla krajów zacofanych. Zaczyna się nowy okres w międzynarodowych stosunkach gospodarczych. Jeden z wybitnych znawców zagadnień finansowych tak ujmuje zwrot w światowej sytuacji gospodarczej: „Świat wkracza w nową epokę międzynarodowych stosunków gospodarczych. Charakterystyczną cechą tej epoki będzie prawdopodobnie wzrastająca zdolność Związku Radzieckiego i Chin do eksportowania surowców oraz finansowania inwestycji zagranicznych, jak również dostarczania innym krajom na szeroką skalę dóbr kapitałowych”⁶.

Fakt ten ma doniosłe konsekwencje dla krajów zacofanych. Nie tylko otwiera dla nich nowe źródło dopływu kapitału, ale, na tle współzawodnictwa ekonomicznego dwóch systemów, zwiększa dopływ kapitału również z krajów kapitalistycznych i polepsza pozycję krajów zacofanych w rokowaniach pożyczkowych.

Wystąpienie krajów socjalistycznych, w pierwszej fazie Związku Radzieckiego, a następnie również innych krajów jako źródła pomocy dla krajów zacofanych łączy się z powstawaniem nowej socjalistycznej koncepcji pomocy dla tych krajów słabo rozwiniętych. Koncepcja ta różni się w istotny sposób od dotychczasowych koncepcji: amerykańskiej i międzynarodowej. Założenia koncepcji socjalistycznej oraz zmiany zachodzące w układzie sił politycznych i ekonomicznych w świecie zaczynają wywierać coraz większy wpływ na zasady udzielania pomocy przez kraje zachodnie i organizacje międzynarodowe⁷.

⁶ Jest to pogląd Sir Georga Boltona, który przez szereg lat był dyrektorem Bank of England, a obecnie jest prezesem Bank of London and South America. Za Agencją United Press podał Biuletyn Ekonomiczny PAP, nr 21 z 22 III 1958 r., s. 14.

⁷ W. Kołontaj, *Nowyje jawlenija w imperialistycznej politike pomoszczi slaborazwitym stranam*, „Narody Azii i Afriki” 1961, nr 4, s. 13—28. Na odbywającej się we wrześniu 1961 r. we Wiedniu sesji międzynarodowych organizacji finansowych prezes Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju E. Black stwierdził, że kredyty udzielane krajom zacofanym na zasadach handlowych (oprocentowanie MBOiR wynosi obecnie 5³/₄%) nadmiernie obciążają ich bilanse płatnicze i przekraczają możliwości finansowe tych krajów i wysunął tezę, że rozwój tych krajów

II. Przejdźmy z kolei do założeń socjalistycznych koncepcji pomocy dla krajów słabo rozwiniętych.

Założenia te można przedstawić opierając się przede wszystkim na realizowanych faktycznie zasadach udzielania pomocy, na oficjalnych oświadczeniach przywódców politycznych i przedstawicieli krajów socjalistycznych w organizacjach międzynarodowych, wreszcie na opracowaniach o charakterze publicystycznym i naukowym. We wszystkich tych źródłach kładzie się nacisk na różne strony pomocy dla krajów słabo rozwiniętych.

Można wysunąć tezę, że ekonomiczne założenia socjalistycznej koncepcji pomocy opierają się na:

- a) określonej koncepcji rozwoju ekonomicznego krajów słabo rozwiniętych,
- b) na określonej koncepcji międzynarodowych stosunków gospodarczych i wreszcie
- c) na określonym pojmowaniu charakteru i roli pomocy zagranicznej.

Koncepcja socjalistyczna rozwoju krajów słabo rozwiniętych opiera się na zasadniczym założeniu samodzielnego rozwoju każdego z tych krajów jako niezależnej jednostki ekonomicznej. Przesłanką niezależnego rozwoju jest nie tylko uzyskanie formalnej samodzielności politycznej, ale również zerwanie dotychczasowych więzów zależności od rozwiniętych krajów kapitalistycznych i kapitału monopolistycznego, jak również zlikwidowanie wszelkiego rodzaju zjawisk określonych mianem neokolonializmu. Obok usunięcia przeszkód zewnętrznych doniosłą rolę odgrywa stworzenie w drodze reform społeczno-gospodarczych niezbędnych z punktu widzenia polityki rozwojowej warunków instytucjonalnych (reformy społeczno-gospodarcze).

Jednym z zasadniczych elementów socjalistycznej koncepcji rozwoju krajów słabo rozwiniętych jest uznanie konieczności decydującej roli państwa w procesie wzrostu tych krajów. Szereg przyczyn zewnętrznych i wewnętrznych powoduje, że klasyczna kapitalistyczna droga rozwoju nie może być powtórzona w krajach słabo rozwiniętych. W obecnych warunkach tych krajów konieczna jest daleko posunięta ingerencja państwa w życie gospodarcze. Państwo musi inicjować i koordynować wysiłek społeczeństwa skierowany na realizację programów rozwojowych. Programy rozwojowe musi opracowywać państwo i kierować ich realizacją.

Decydującą rolę w procesie wzrostu ekonomicznego musi odgrywać sektor państwowy, dostarczający państwu zasadniczych środków na fi-

wymaga kredytów niehandlowych. Na zasadach takich ma opierać się działalność International Development Association, afiliowanej przy MBOiR, która rozpoczęła działalność w listopadzie 1960 r. *Kongres międzynarodowych organizacji finansowych*, „Życie Gospodarcze” 1961, nr 46 s. 10.

nansowanie programów rozwojowych i oddziaływający na kierunek i tempo wzrostu całej gospodarki. Sektor państwowy powstawać może bądź w drodze nacjonalizacji własności kapitału zagranicznego lub krajowego, albo też w drodze dokonywania inwestycji państwowych.

Inwestycje państwowe skierowane na tworzenie sektora publicznego muszą w krajach zacofanych stanowić potężny czynnik rozwojowy, dynamizujący całą gospodarkę narodową. Inwestycje te powinny być skupione w znacznej mierze w gałęziach przemysłowych, w przemyśle wydobywczym i przetwórczym, na rozbudowie infrastruktury ekonomicznej. W zależności od konkretnych warunków poszczególnych krajów, zwłaszcza w pewnym okresie, środki mogą być skupiane na rozwoju sektora eksportowego, dostarczającego poważnych środków na realizację programu rozwojowego.

Zasadniczą ideą polityki inwestycyjnej państwa powinno być dążenie do przekształcenia dotychczas jednostronnej struktury ekonomiczno-społecznej zacofanego kraju. Zróżnicowanie struktury społeczno-ekonomicznej kraju pozwoli zmniejszyć jego zależność od wahań koniunktury na światowym rynku kapitalistycznym i stworzyć odmienne od dotychczasowych powiązania z gospodarką światową.

Koncepcja pomocy krajów socjalistycznych dla rozwijających się krajów gospodarczo zacofanych opiera się również na określonym poglądzie na międzynarodowe stosunki gospodarcze. Stosunki te mają nader doniosłe znaczenie dla rozwijających się krajów. Istniejący kapitalistyczny międzynarodowy podział pracy zakłada określoną rolę w tym podziale krajów słabo rozwiniętych. Pozycja ta jest dla nich, jak wiadomo, niekorzystna. Niezależnie od wahań koniunkturalnych na rynku światowym, długookresowe niekorzystne na ogół tendencje kształtowania się terms of trade, surowcowo-rolniczy charakter eksportu, trudności zbytu szeregu surowców na rynku światowym — wszystkie te okoliczności powodują, że kraje słabo rozwinięte, dążąc do podniesienia swego poziomu ekonomicznego, muszą zająć nowe, korzystniejsze dla siebie miejsce w międzynarodowym podziale pracy. Stosunki ich z bardziej rozwiniętymi gospodarczo krajami powinny układać się na płaszczyźnie całkowitej równości i obustronnych korzyści ekonomicznych.

Z zarysowanych powyżej przesłanek, związanych z koncepcją rozwoju ekonomicznego krajów słabo rozwiniętych, jak również z określonym pojmowaniem międzynarodowych stosunków gospodarczych, wynikają w znacznej mierze poglądy na temat charakteru i roli pomocy zagranicznej w procesie wzrostu ekonomicznego krajów rozwijających się.

Używając pojęcia pomoc krajów socjalistycznych dla krajów zacofanych mamy na myśli w pierwszym rzędzie wymianę handlową oraz dopływ kapitału.

Wielkość obrotów handlowych krajów słabo rozwiniętych jest wielokrotnie większa niż wielkość dopływu kapitału do tych krajów⁸. Z tego względu podstawową drogą zdobycia środków na pokrycie importu dóbr inwestycyjnych niezbędnych dla realizacji programów rozwojowych muszą być dochody z eksportu. Otóż wymiana handlowa z krajami socjalistycznymi daje krajom słabo rozwiniętym szereg korzyści, jakich nie przynosi wymiana z krajami kapitalistycznymi i fakt ten pozwala traktować ją jako element pomocy ekonomicznej.

Zawierając długoterminowe kontrakty z krajami socjalistycznymi kraje słabo rozwinięte uzyskują pewność zbytu swych towarów eksportowych, co pozwala łagodzić wstrząsy, jakim podlega ich gospodarka ze względu na wspomnianą już dość jednostronną strukturę ich gospodarki i jej dużą zależność od handlu zagranicznego i stanu koniunktury w rozwiniętych krajach kapitalistycznych. Umowy z krajami socjalistycznymi zakładają ceny stałe, niezależne od zmian cen na rynkach światowych.

Eksport do krajów socjalistycznych obejmuje szereg surowców o podstawowym znaczeniu dla gospodarki krajów słabo rozwiniętych, z których zbytem na rynkach kapitalistycznych wiąże się szereg zasadniczych przeszkód ekonomicznych (powolny wzrost popytu na surowce wywołany materiałooszczędnym postępowaniem technicznym, wytwarzaniem surowców syntetycznych oraz zwiększoną produkcją surowców w rozwiniętych krajach kapitalistycznych) albo politycznych. Eksport np. artykułów rolnych do krajów socjalistycznych rozszerza rynek zewnętrzny dla tych produktów i przyczynia się do jego stabilizacji. Ma to doniosłe znaczenie dla krajów słabo rozwiniętych, gdyż od rozmiarów eksportu uzależniony jest w znacznej mierze stan bilansu płatniczego, możliwości importu inwestycyjnego, realizacja programów rozwojowych itd. Ponadto wymiana handlowa z krajami socjalistycznymi pozwala krajom zacofanym zaspokajać swe potrzeby również w zakresie dóbr inwestycyjnych (maszyny, urządzenia, kompletne obiekty przemysłowe itd.).

Wymiana handlowa z krajami socjalistycznymi daje przeto słabo rozwiniętym krajom pewność zbytu eksportowych towarów po stałych cenach, a jednocześnie stwarza możliwość korzystnego importu dóbr inwestycyjnych. Wymiana ta wprowadza w pewnym stopniu do stosunków handlowych krajów słabo rozwiniętych element stałości oraz czynnik sprzyjający realizacji programów rozwojowych.

Drugą zasadniczą formą pomocy krajów socjalistycznych dla krajów słabo rozwiniętych jest udzielanie kredytów. Kredyty udzielane przez

⁸ Dlatego kraje słabo rozwinięte przywiązują większą wagę do stabilizacji cen w handlu światowym niż do zwiększenia pomocy zagranicznej i wysuwają hasło „trade not aid”⁷.

kraje socjalistyczne wykazują szereg cech charakterystycznych, będących pochodnymi analizowanych uprzednio założeń socjalistycznej polityki pomocy dla krajów słabo rozwiniętych.

1. Układy kredytowe z krajami socjalistycznymi nie wiążą się z żadnymi klauzulami i warunkami politycznymi lub wojskowymi, jeśli chodzi o formę prawną, są to dwustronne umowy kredytowe;

2. Warunkiem udzielenia kredytu przez kraje socjalistyczne nie jest przedstawienie uzasadnienia potrzeby uzyskania kredytu, jak również kierunków i efektywności jego wykorzystania, co ma miejsce np. przy kredytach amerykańskich lub kredytach Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju⁹;

3. Kredyty udzielane przez kraje socjalistyczne są niżej oprocentowane niż kredyty pochodzące z krajów zachodnich lub międzynarodowych organizacji finansowych. Kredyty socjalistyczne mają oprocentowanie wynoszące przeciętnie 2—2,5% lub niższe, podczas gdy kredyty Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju wynoszą 4,5%, Export-Import Banku 5—6%;

4. Kredyty socjalistyczne dla krajów słabo rozwiniętych to kredyty długoterminowe lub średnioterminowe. Spłata rozpoczyna się dopiero w kilka lat po rozpoczęciu produkcji przez zakłady zbudowane przy pomocy otrzymanego kredytu. Spłata może nastąpić albo w naturze, albo w walucie danego kraju otrzymującego kredyt. Takie możliwości spłaty dla krajów słabo rozwiniętych bardzo są korzystne ze względu na to, że zbyt szeregu artykułów eksportowych przez te kraje na rynkach kapitalistycznych, np. płodów rolnych, natrafia na trudności;

5. Ceny dóbr dostarczanych przez kraje socjalistyczne w ramach umów kredytowych są znacznie niższe niż ceny dóbr dostarczanych np. przez USA. Do tego dochodzą dodatkowe korzyści. Z udzielaniem kredytu wiąże się pomoc przy budowie i rozruchu obiektów oraz kształceniu kadr, jak również możliwość bezpłatnego przekazywania licencji. Roboty budowlane niezbędne dla stworzenia ustalonych w umowie obiektów wykonywane są w znacznej mierze przez firmy krajowe, przy czym wykorzystuje się materiały krajowe oraz szkoli krajową kadrę inżynierjno-techniczną;

6. Kredyty socjalistyczne wykorzystywane są w zasadzie na cele rozwoju przemysłu i transportu, a częściowo przeznaczone na rozwój rolnictwa. Skupienie kredytów na zrealizowaniu pewnej określonej ilości obiektów pozwala na osiągnięcie dużej efektywności kredytu. Kredyty socjalistyczne umożliwiają w znacznej mierze krajom słabo rozwiniętym realizację polityki uprzemysłowienia;

⁹ Zob. przykłady J. S. Berliner, *Soviet Economic Aid*, Nowy Jork 1958, s. 152—154.

7. Kredyty socjalistyczne przeznaczone są na tworzenie lub rozbudowę sektora państwowego, który ma odgrywać rolę bazy i strategicznego elementu rozwoju ekonomicznego kraju. Przyczyniając się do podniesienia poziomu ekonomicznego kraju i rozbudowy sektora państwowego, kredyty socjalistyczne umacniają niezależność polityczną i ekonomiczną krajów słabo rozwiniętych wobec rozwiniętych krajów kapitalistycznych, jak i zagranicznego i własnego kapitału wewnątrz kraju;

8. Kredyty socjalistyczne, jak już wspominaliśmy, oddziałują na poprawienie pozycji krajów słabo rozwiniętych w pertraktacjach pożyczkowych z krajami kapitalistycznymi, jak również wpływają na modyfikację zachodnich koncepcji pomocy dla krajów słabo rozwiniętych.

W świetle zarysowanej powyżej charakterystyki socjalistycznej pomocy kredytowej oraz warunków wymiany handlowej jasno rysują się korzyści płynące zeń dla krajów słabo rozwiniętych, jak również zasadnicze elementy socjalistycznej koncepcji pomocy dla tych krajów.

Po przedstawieniu zakresu socjalistycznej koncepcji pomocy dla krajów zacofanych należy odpowiedzieć na pytanie, jak kształtowała się dotychczasowa pomoc krajów socjalistycznych, a przede wszystkim jej rozmiary i kierunki.

Zacznijmy od przypomnienia, że pomoc krajów socjalistycznych stanowi zjawisko występujące w odniesieniu do słabo rozwiniętych krajów kapitalistycznych po 1954 r. W pierwszych latach powojennych kraje socjalistyczne dokonywały odbudowy ze zniszczeń wojennych i udzielały sobie pomocy w tym zakresie.

Od 1954 r. pomoc krajów socjalistycznych to początkowo pomoc radziecka. Stopniowo jednak coraz więcej krajów socjalistycznych występuje jako kredytodawcy lub partnerzy handlowi w stosunku do krajów słabo rozwiniętych. Wielkość pomocy kredytowej krajów socjalistycznych w latach od 1956 (w mln dolarów) przedstawia zestawienie¹⁰.

Zestawienie to nasuwa wniosek o dużej dynamice wzrostu kredytów udzielanych krajom słabo rozwiniętym przez kraje socjalistyczne,

Kraje udzielające pomocy	1956 r.	1957 r.	1958 r.	1959 r.	1960 r.	Razem
ZSRR	215	132	405	755	495	2 122 *
CSRS	—	56	—	25	63	144
NRD	—	—	—	9	—	9
Polska	—	—	—	45	40	85
Węgry	—	—	—	—	8	8

* W tym 100 mln kredytu ZSRR dla Afganistanu.

¹⁰ Economic Survey of Europe 1960, ONZ 1961, rozdz. V, s. 14.

a zwłaszcza ZSRR. Zestawienie to nie obejmuje jednak Chin. Tymczasem można również stwierdzić poważny wzrost pomocy udzielanej krajom słabo rozwiniętym przez Chińską Republikę Ludową. Począwszy od 1956 r. CHRL rozszerzyła swą pomoc ekonomiczną na niektóre kraje neutralne, obejmując w 1960 r. kraje azjatyckie, południowoamerykańskie i afrykańskie.

Rozmiary pomocy chińskiej udzielanej krajom słabo rozwiniętym w latach 1953—1960 przedstawia się następująco (w mln dolarów): Burma — 4,2; Kambodża — 22,4; Cejlon — 26,5; Kuba — 60,0; Egipt — 4,7; Gwinea — 25,0; Indonezja — 56,2; Nepal — 32,6; Jemen — 16,3; — razem 247,9.

Nieco odmienne dane o pomocy wszystkich krajów socjalistycznych zawierają inne źródła. Ostatnie opracowanie ONZ podaje następujące dane¹² (w mld dolarów, według kursu oficjalnego):

Kraje udzielające pomocy	1957	1958 kwiecień	1959	1960 maj
Czechosłowacja	0,0	0,1	0,2	0,2
Związek Radziecki	0,7	1,0	1,8	2,0
Jugosławia	—	0,0	0,1	0,1
Różne	0,1	0,1	0,1	0,2
R a z e m	0,8	1,2	2,1	2,5

Dane o pomocy gospodarczej wojskowej i technicznej udzielanej przez kraje socjalistyczne w latach 1953—1960 podają także źródła amerykańskie. Specjalne sprawozdanie opracowane przez senacką komisję do spraw handlu wewnętrznego i zagranicznego zawiera poniższe dane o wielkości tej pomocy w kolejnych latach w mln dolarów¹³: 1954 — 11; 1955 — 350; 1956 — 710; 1957 — 780; 1958 — 1015; 1959 — 845; (do 15 XI) 1960 — 1405; razem 4616.

O podziale kredytów socjalistycznych pomiędzy główne regiony świata informuje dalsze zestawienie¹⁴.

¹¹ Roncalede, *Chińska pomoc dla krajów słabo rozwiniętych*, Biuletyn Ekonomiczny PAP 1961, nr 265.

¹² *Assistance économique international aux pays peu développés*. Rapport du Secrétaire général au Conseil économique et social, Nowy Jork 1961, Nations Unies, s. 55.

¹³ *Rywalizacja handlowa między USA a blokiem radziecko-chińskim*, Biuletyn Ekonomiczny PAP 1961, nr 182, s. 42.

¹⁴ *Assistance économique ...*, op. cit., s. 55.

R e g i o n	1957	1958 (w końcu)	1959	1960 (maj)
Afryka *	0,0	0,2	0,5	0,8
Ameryka Płd. **	0,0	0,1	0,1	0,1
Azja ***	0,8	0,9	1,5	1,6
	0,8	1,2	2,1	2,5

* Etiopia, Gwinea, Sudan, ZRA

** Argentyna

*** Afganistan, Burma, Kambodża, Cejlon, India, Indonezja, Irak, Nepal, Turcja, ZRA i Jemen

Z kolei przedstawimy udział poszczególnych krajów słabo rozwiniętych w pomocy udzielanej przez kraje socjalistyczne¹⁵ (w mln dolarów):

India	— 645	(ZSRR 615, Polska 30)
Indonezja	— 536	(ZSRR 457, Polska 45, CSRS 25, NRD 9)
ZRA	— 331	(ZSRR 275, CSRS 56)
Irak	— 226	(ZSRR 183, CSRS 43)
Argentyna	— 200	(ZSRR)
Afganistan	— 120	(ZSRR)
Kuba	— 128	(ZSRR 100, CSRS 20, Węgry 8)
Abisynia	— 100	(ZSRR)
Gwinea	— 35	(ZSRR)
Cejlon	— 30	(ZSRR)
Tunis	— 10	(Polska)
Nepal	— 7	(ZSRR)

Podane dotychczas zestawienia, niezależnie od pewnych różnic zachodzących między nimi¹⁶, wskazują na stały wzrost rozmiarów udzielanej pomocy. Ponadto dane te wskazują na koncentrację pomocy na niektórych krajach¹⁷. Na czoło wysuwają się India i Zjednoczona Republika Arabska, których udział w pomocy krajów socjalistycznych wynosi około 30%. Grupa krajów: Afganistan, Etiopia, Indonezja, Irak i Argentyna obejmowały około 25% całkowitej pomocy krajów socjalistycznych. W ostatnim okresie wzrósł udział krajów afrykańskich.

Pomoc krajów socjalistycznych ma doniosłe znaczenie dla realizacji programów rozwojowych krajów zacofanych korzystających z niej. Program rozwoju gospodarczego podówczas syryjskiej części ZRA opierał się w $\frac{1}{3}$ na kredytach socjalistycznych. Jeśli chodzi zaś o egipską część ZRA kredyty socjalistyczne pokrywały połowę wydatków dewizowych.

¹⁵ *Economic Survey...* op. cit., rozdz. V, s. 14.

¹⁶ Należy zwrócić uwagę, że większość źródeł podających dane liczbowe podkreśla, iż trzeba przyjąć poważny margines błędu. *Assistance économique*, op. cit., s. 54.

¹⁷ Por. *Assistance économique ..*, op. cit., s. 55—56.

Prawie 70% wydatków dewizowych 5-letniego planu rozwoju gospodarczego Afganistanu znajduje pokrycie w kredytach socjalistycznych. Pomoc krajów socjalistycznych dla Indii stanowi 9% pomocy zagranicznej wykorzystanej do 1959 r.

Pomoc krajów socjalistycznych obejmuje również pomoc techniczną i szkoleniową. Sam Związek Radziecki zawarł umowy o współpracę ekonomiczną z 22 krajami słabo rozwiniętymi. ZSRR pomaga w budowie 380 zakładów przemysłowych i innych obiektów w tych krajach. Około 500 tys. radzieckich specjalistów bezpośrednio pomaga krajom zacofanym¹⁸.

Jesienią 1960 r. otwarto w Moskwie Uniwersytet Przyjaźni Narodów, dysponujący 500 miejscami dla studentów z krajów słabo rozwiniętych. Zapewnia on bezpłatne studia kandydatom do 35 roku życia, pochodzącym z tych krajów.

Również w innych krajach socjalistycznych kształcą się kadry dla krajów słabo rozwijających się. Podobnie coraz większa jest pomoc specjalistów z innych krajów socjalistycznych przy budowie nowych zakładów przemysłowych, rozwiązywaniu problemów planowania kierowania gospodarką itd.

¹⁸ Informacje podane przez Muchitdinowa w przemówieniu wygłoszonym na XXII Zjeździe KPZR, „Trybuna Ludu” 25 X 1961 r.